

วารสารคณิตศาสตร์ Mathematical Journal 65(701) พฤษภาคม – สิงหาคม 2563

โดย สมาคมคณิตศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

<http://www.mathassociation.net>

Email: MathThaiOrg@gmail.com

จำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาล

The Numbers on a Pascal-Like Triangle

วรเชษฐ สมมะณี

ภาควิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50300

Worachead Sommanee

Department of Mathematics and Statistics, Faculty of Science and Technology,

Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai 50300

Email: worachead_som@cmru.ac.th

วันที่รับบทความ : 3 ตุลาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ : 18 ธันวาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ : 5 มีนาคม 2563

บทคัดย่อ

ในปี ค.ศ.2014 Chen ได้สร้างรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลเพื่อใช้ในการหาสูตรของผลบวกกำลัง
ในรูป $\sum_{i=1}^n i^k$ ในบทความวิจัยนี้เราศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สองกับจำนวน
บนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen ยิ่งไปกว่านั้นเราได้หาสูตรของจำนวนบนรูปสามเหลี่ยม
คล้ายปาสกาลดังกล่าว

คำสำคัญ: รูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาล จำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สอง

ABSTRACT

In 2014, Chen constructed a Pascal-like triangle for finding the formula of power sums of the form $\sum_{i=1}^n i^k$. In this paper, we investigate a relationship between the Stirling

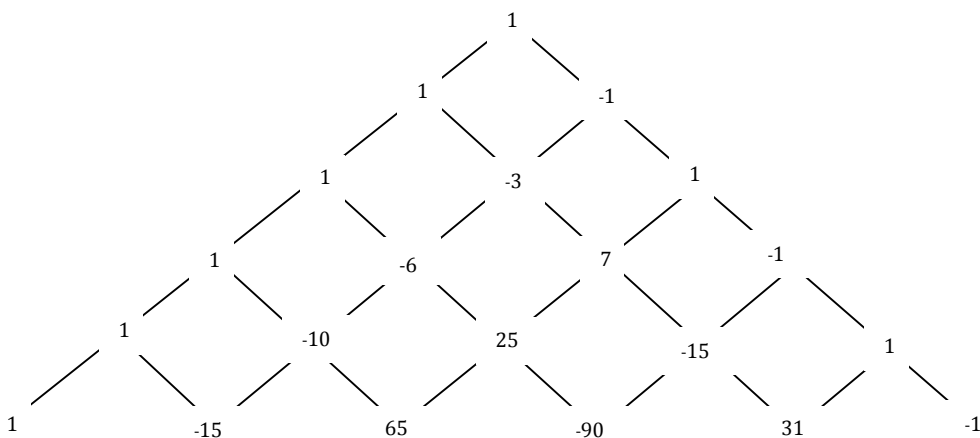
numbers of the second kind and the numbers on the Chen's Pascal-like triangle. Moreover, we find the formula of the numbers on such the Pascal-like triangle.

Keywords: Pascal-like triangle, Stirling number of the second kind

1. บทนำ

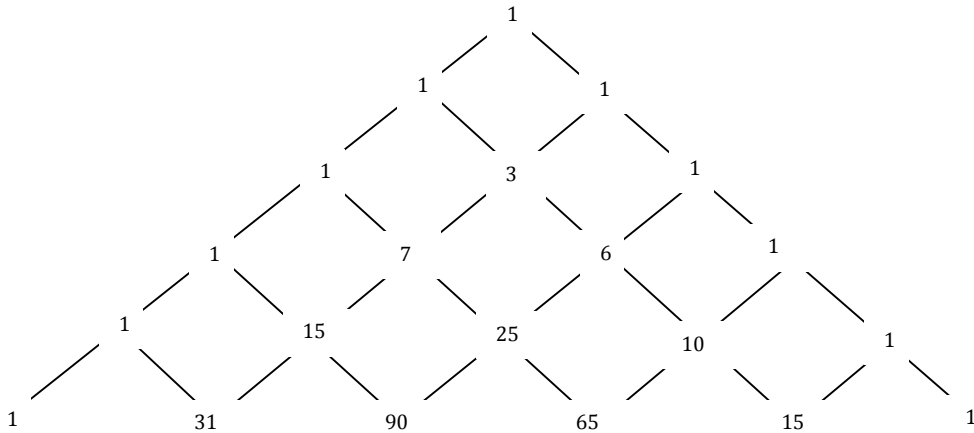
รูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาล (Pascal-like triangle) ถูกสร้างขึ้นมาโดยนักคณิตศาสตร์หลายท่าน ซึ่งรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลเหล่านั้นมีรูปแบบและลักษณะการนิยามที่แตกต่างกัน (ผู้อ่านสามารถดูตัวอย่างได้จาก [1], [2], [4] และ [5])

ในปี ค.ศ. 2014 Chen [2] ได้ศึกษาสูตรของผลบวกกำลังในรูป $\sum_{i=1}^n i^k$ โดยเขาได้สร้างรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลซึ่งสามารถนำมาช่วยในการคำนวณหาผลบวกกำลังได้ง่ายขึ้น

รูปที่ 1.1 รูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen (แสดง 6 แถวแรก)

ผู้อ่านสามารถดูวิธีการสร้างรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen ได้ใน [2] นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ให้หมายเหตุที่สำคัญไว้ว่าหากเรานำเครื่องหมายลบทั้งหมดในรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลดังกล่าวออก จะปรากฏจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สอง (Stirling number of the second kind) ดังรูปที่ 1.2

รูปที่ 1.2 รูปสามเหลี่ยมสำหรับจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สอง (แสดง 6 แถวแรก)

ทั้งนี้ผู้อ่านสามารถศึกษาการสร้างรูปสามเหลี่ยมสำหรับจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สองได้จาก [3, หน้า 112]

ในบทความวิจัยนี้เราจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สองกับจำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen พร้อมทั้งหาสูตรของจำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลดังกล่าว

2. ความรู้เบื้องต้นและสัญลักษณ์

กำหนดให้ n และ k เป็นจำนวนเต็มบวก ซึ่ง $1 \leq k \leq n$ และให้จำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาล ตัวที่ k ของแถวที่ n เขียนแทนด้วย $a_{n,k}$ โดยการสร้างจำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลในรูปที่ 1.1 จะได้ว่า

$$a_{n,1} = 1, \quad a_{n,n} = (-1)^{n+1} \quad \text{สำหรับทุก } n \quad (2.1)$$

และ

$$a_{n,k} = (-n+k-1)a_{n-1,k-1} + a_{n-1,k} \quad \text{สำหรับ } 1 < k < n \quad (2.2)$$

ในบทความวิจัย [2] ผู้เขียนได้แสดงว่า $\sum_{i=1}^n i^m = \sum_{j=1}^m a_{m,j} \frac{n(n+1) \cdots (n+m-j+1)}{m-j+2}$

บทนิยาม 2.1 จำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สอง (Stirling number of the second kind) คือ จำนวนผลแบ่งกัน (partition) ที่แตกต่างกันทั้งหมดของเซตที่มีสมาชิก n ตัว โดยแบ่งเป็น k ส่วน เขียนแทนด้วยสัญลักษณ์ $S(n, k)$ เมื่อ n และ k เป็นจำนวนเต็มบวก ซึ่ง $1 \leq k \leq n$

ผู้อ่านสามารถศึกษาตัวอย่างและสมบัติต่าง ๆ ของจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สอง ได้จาก [3] และ [6]

ทฤษฎีบท 2.1 [3, Theorem 37]

1. $S(n, n) = S(n, 1) = 1$ สำหรับ $n \geq 1$
2. $S(n, 2) = 2^{n-1} - 1$ สำหรับ $n \geq 2$
3. $S(n, n-1) = \binom{n}{2}$ สำหรับ $n \geq 2$

ทฤษฎีบท 2.2 [3, Theorem 38] $S(n, k) = kS(n-1, k) + S(n-1, k-1)$ สำหรับ $1 \leq k \leq n$

ทฤษฎีบท 2.3 [6, หน้า 118] $S(n, k) = \frac{(-1)^k}{k!} \sum_{j=0}^k (-1)^j \binom{k}{j} j^n$ สำหรับ $1 \leq k \leq n$

สูตรในทฤษฎีบท 2.3 เรียกว่าสูตรออยเลอร์สำหรับจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สอง (Euler's formula for Stirling numbers of the second kind)

ข้อสังเกต จากทฤษฎีบท 2.3 เราจะเห็นว่า

$$S(n, k) = \frac{(-1)^k}{k!} \sum_{j=1}^k (-1)^j \binom{k}{j} j^n \text{ สำหรับ } 1 \leq k \leq n \quad (2.3)$$

3. จำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen

ในหัวข้อนี้เราจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสเตอร์ลิงชนิดที่สองกับจำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen พร้อมทั้งหาสูตรของจำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลดังกล่าว

บทตั้ง 3.1 $S(n, 2) = (-1)^n a_{n, n-1}$ สำหรับ $n \geq 2$

บทพิสูจน์ จะพิสูจน์โดยใช้การอุปนัยเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical induction)

สังเกตได้ว่า $S(2, 2) = 1 = (-1)^2 (1) = (-1)^2 a_{2, 1} = (-1)^2 a_{2, 2-1}$

ให้ $r \geq 2$ และสมมติให้ $S(r, 2) = (-1)^r a_{r, r-1}$ (*)

เราจะแสดงว่า $S(r+1,2) = (-1)^{r+1}a_{r+1,r}$

โดยทฤษฎีบท 2.2 สมการ (*) และทฤษฎีบท 2.1 ข้อ 1 ได้ว่า

$$S(r+1,2) = 2S(r,2) + S(r,1) = 2(-1)^r a_{r,r-1} + 1$$

$$\begin{aligned} \text{จากสมการ (2.2) และ (2.1) ได้ว่า } (-1)^{r+1}a_{r+1,r} &= (-1)^{r+1}((-r-1+r-1)a_{r,r-1} + a_{r,r}) \\ &= (-1)^{r+1}((-2)a_{r,r-1} + (-1)^{r+1}) \\ &= 2(-1)^r a_{r,r-1} + 1 \end{aligned}$$

จะเห็นว่า $S(r+1,2) = (-1)^{r+1}a_{r+1,r}$

เพราะฉะนั้น $S(n,2) = (-1)^n a_{n,n-1}$ สำหรับ $n \geq 2$ □

ทฤษฎีบท 3.2 $S(n,k) = (-1)^{n+k} a_{n,n-k+1}$ สำหรับ $1 \leq k \leq n$ ทุก $n \geq 1$

บทพิสูจน์ ให้ $n \geq 1$ ถ้า $k=1$ จะได้ว่า

$$S(n,1) = 1 = (-1)^{2(n+1)} = (-1)^{n+1}(-1)^{n+1} = (-1)^{n+1}a_{n,n} = (-1)^{n+1}a_{n,n-1+1}$$

และถ้า $k=n$ แล้วจะได้ $S(n,n) = 1 = (1)(1) = (-1)^{2n}a_{n,1} = (-1)^{n+n}a_{n,n-n+1}$

ดังนั้น $S(n,k) = (-1)^{n+k} a_{n,n-k+1}$ เมื่อ $k=1$ หรือ $k=n$

ต่อไปกำหนดให้ $1 < k < n$ ซึ่งเป็นผลให้ $n \geq 3$

จะพิสูจน์โดยการใช้องรูปนัยเชิงคณิตศาสตร์ว่า

$$S(n,k) = (-1)^{n+k} a_{n,n-k+1} \text{ สำหรับ } 1 < k < n \text{ ทุก } n \geq 3$$

พิจารณากรณี $n=3$ จะเห็นว่า ถ้า $1 < k < n=3$ แล้ว $k=2$

$$\text{จะได้ว่า } S(3,2) = 3 = (-1)(-3) = (-1)^5 a_{3,2} = (-1)^{3+2} a_{3,3-2+1}$$

ให้ $r \geq 3$ และสมมติให้ $S(r,k) = (-1)^{r+k} a_{r,r-k+1}$ สำหรับ $1 < k < r$ (**)

เราจะแสดงว่า $S(r+1,k) = (-1)^{r+k+1} a_{r+1,r-k+2}$ สำหรับ $1 < k < r+1$

สำหรับกรณี $k=2$ โดยบทตั้ง 3.1 จะได้ $S(r+1,2) = (-1)^{r+1} a_{r+1,r+1-1} = (-1)^{r+2+1} a_{r+1,r-2+2}$

สำหรับกรณี $k=r$ โดยทฤษฎีบท 2.2 ทฤษฎีบท 2.1 ข้อ 1 และสมการ (**) ได้ว่า

$$S(r+1,r) = rS(r,r) + S(r,r-1) = r(1) + (-1)^{r+(r-1)} a_{r,r-(r-1)+1} = r - a_{r,2}$$

โดยสมการ (2.2) และ (2.1) จะได้ว่า

$$\begin{aligned} (-1)^{r+r+1}a_{r+1,r-r+2} &= (-1)^{2r+1}a_{r+1,2} = (-1)((-r-1+2-1)a_{r+1-1,2-1} + a_{r+1-1,2}) \\ &= -(-ra_{r,1} + a_{r,2}) = r - a_{r,2} \end{aligned}$$

จะเห็นว่า $S(r+1, r) = (-1)^{r+r+1} a_{r+1, r-r+2}$

สำหรับกรณี $2 < k < r$ สังเกตได้ว่า $1 < k-1 < r-1$

โดยทฤษฎีบท 2.2 และสมการ (**) ได้ว่า

$$S(r+1, k) = kS(r, k) + S(r, k-1) = k(-1)^{r+k} a_{r, r-k+1} + (-1)^{r+k-1} a_{r, r-k+2}$$

โดยสมการ (2.2) จะได้ว่า

$$\begin{aligned} (-1)^{r+k+1} a_{r+1, r-k+2} &= (-1)^{r+k+1} ((-r-1+r-k+2-1) a_{r, r-k+1} + a_{r, r-k+2}) \\ &= k(-1)^{r+k} a_{r, r-k+1} + (-1)^{r+k+1} a_{r, r-k+2} \end{aligned}$$

จะเห็นว่า $S(r+1, k) = (-1)^{r+k+1} a_{r+1, r-k+2}$ สำหรับ $2 < k < r$

ดังนั้น $S(n, k) = (-1)^{n+k} a_{n, n-k+1}$ สำหรับ $1 < k < n$ □

บทแทรก 3.3 $a_{n, k} = (-1)^{k+1} S(n, n-k+1)$ สำหรับ $1 \leq k \leq n$ ทุก $n \geq 1$

บทพิสูจน์ ให้ $n \geq 1$ และ $1 \leq k \leq n$ สังเกตว่า $1 \leq n-k+1 \leq n$

โดยทฤษฎีบท 3.2 จะได้ว่า $S(n, n-k+1) = (-1)^{n+n-k+1} a_{n, n-(n-k+1)+1} = (-1)^{-(k+1)} a_{n, k}$

ดังนั้น $a_{n, k} = (-1)^{k+1} S(n, n-k+1)$ □

บทแทรก 3.4 $a_{n, k} = \frac{(-1)^n}{(n-k+1)!} \sum_{j=1}^{n-k+1} (-1)^j \binom{n-k+1}{j} j^n$ สำหรับ $1 \leq k \leq n$ ทุก $n \geq 1$

บทพิสูจน์ ให้ $n \geq 1$ และ $1 \leq k \leq n$ โดยบทแทรก 3.3 และสมการ (2.3) จะได้ว่า

$$\begin{aligned} a_{n, k} &= (-1)^{k+1} S(n, n-k+1) \\ &= (-1)^{k+1} \frac{(-1)^{n-k+1}}{(n-k+1)!} \sum_{j=1}^{n-k+1} (-1)^j \binom{n-k+1}{j} j^n \\ &= \frac{(-1)^n}{(n-k+1)!} \sum_{j=1}^{n-k+1} (-1)^j \binom{n-k+1}{j} j^n \end{aligned}$$

□

ตัวอย่าง 3.1 ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงการหาค่าของ $a_{6,3}$ โดยใช้สูตรในบทแทรก 3.4

$$a_{6,3} = \frac{(-1)^6}{(6-3+1)!} \sum_{j=1}^{6-3+1} (-1)^j \binom{6-3+1}{j} j^6 = 65$$

จากรูปที่ 1.1 จะเห็นว่า $a_{6,3}$ มีค่าเป็น 65 ตรงกับค่าที่คำนวณได้จากสูตรในบทแทรก 3.4

บทแทรก 3.5 $a_{n,2} = -\binom{n}{2}$ สำหรับ $n \geq 2$

บทพิสูจน์ ให้ $n \geq 2$ โดยบทแทรก 3.3 และทฤษฎีบท 2.1 ข้อ 3 จะได้ว่า

$$a_{n,2} = (-1)^{2+1} S(n, n-2+1) = -S(n, n-1) = -\binom{n}{2} \quad \square$$

บทแทรก 3.6 $a_{n,n-1} = (-1)^n (2^{n-1} - 1)$ สำหรับ $n \geq 2$

บทพิสูจน์ ให้ $n \geq 2$ โดยบทแทรก 3.3 และทฤษฎีบท 2.1 ข้อ 2 จะได้ว่า

$$a_{n,n-1} = (-1)^{n-1+1} S(n, n-(n-1)+1) = (-1)^n S(n, 2) = (-1)^n (2^{n-1} - 1) \quad \square$$

ข้อสังเกต ผู้เขียนขอนิยาม $C(n)$ เป็นผลบวกของจำนวนบนรูปสามเหลี่ยมคล้ายปาสกาลของ Chen

ในแถวที่ n นั่นคือ $C(n) = \sum_{k=1}^n a_{n,k}$ เช่น $C(1)=1$, $C(2)=1+(-1)=0$, $C(3)=1+(-3)+1=-1$,

$C(4)=1$, $C(5)=2$ และ $C(6)=-9$ จากตัวอย่างจะเห็นว่าลำดับของ $C(n)$ มีลักษณะคล้ายกับ

จำนวนเบลเต็มเต็ม (complementary Bell number) B_n โดยนิยาม $B_n = \sum_{k=1}^n (-1)^k S(n, k)$ และ

มีลำดับเป็น $-1, 0, 1, 1, -2, -9, -9, \dots$ (สำหรับ $n \geq 1$) ผู้อ่านสามารถดูลำดับของ B_n เพิ่มเติมได้ใน

The On-Line Encyclopedia of Integer Sequences (OEIS A000587) [7] จากตัวอย่างผู้เขียน

คาดว่า $C(n) = (-1)^n B_n$ ดังนั้นผู้ที่สนใจสามารถทำการศึกษาข้อสมมติฐานดังกล่าวได้

เอกสารอ้างอิง

- [1] Bayat, M., Teimoori, H., and Khatami, Z. (2014). Pascal-like Triangle and Pascal-like Functional Matrix. *Journal of Mathematical Extension*, 7, p. 67 - 82.
- [2] Chen, Z. (2014). A Pascal-like Triangle From Finding Power Sums. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 45(6), p. 932 - 938.
- [3] Cohen, D. I. (1978). *Basic Techniques of Combinatorial Theory* (No. 04; QA164, C6.). Michigan: John Wiley and Sons Ltd.
- [4] Matsui, H., Minematsu, D., Yamauchi, T., and Adera, R. M. (2010). Pascal-like Triangles and Fibonacci-like Sequences. *The Mathematical Gazette*, 94(529), p. 27 - 41.
- [5] Neal, D. (1994). The Series and a Pascal-like Triangle. *The College Mathematics Journal*, 25(2), p. 99 - 101.

- [6] Quaintance, J., and Gould, H. W. (2015). *Combinatorial Identities for Stirling Numbers: The Unpublished Notes of H.W. Gould*. World Scientific.
- [7] Sloane, N. J. A. (2020). *Rao Uppuluri-Carpenter (or Complementary Bell number)*. Retrieved January 24, 2020, from <http://oeis.org/A000587>.